

ГУЧНАЯ ЦІШЫНЯ

Апусцілася на вясковыя могількі за Ізгародзішчам «бабіна лета». Вы хіба не бачылі, не хадзілі? Лістота ляжала сухая, ідзеш, бы па хаце, хоць ты разбувайся. А цішыня, нібы ў райскім садзе. Схадзіце – ніколі не позна. Ды і нябожчыкі, пакуль іх наведваем, датуль яны, кажуць, і жывуць.

Дык мы з Сашам схадзілі ўжо. Тады, як на матацыкле ехалі, спыніўся ён і павёў мяне паўз курганкі замшэлыя да блакітнай агароджы, да халоднае гранітнае пліты. Глянулі раптам адтуль хлапечыя вочы, цёплыя, зусім жывыя і, здалося, дакорлівыя – мо ад хвалявання здалося, і тады Саша сказаў:

– Вось...

Я прачытаў на пліце: «Валасач Аляксандр. Загінуў пры выкананні службовага абавязку». Здзівіўся было, чаму не дапісалі: «у Афганістане». Але ўспомніў, што ў той час з афганскай вайны ўсё яшчэ рабілі нейкую таямніцу, так што нават хлопцам, якім было ўжо ўсё роўна, бо і так вочы пакрылі цынкам і пахавалі ў зямлю, хлопцам гэтым не пакідалі нават апошняга і святога права – застацца афганцамі навек у памяці.

Я сказаў цяпер пра тое Сашу, гэтаму, жывому, Сашу Іўкіну, але ён запырэчыў:

– І так жа ўсе ведаюць... Зрэшты, мы ў Афгане, калі хавалі іх, адразу ставілі помнікі.

Цяпер ведаюць, бо цяпер яшчэ дужа баліць. А што будзе, калі сыны і ўнукі закрывуць вочы нам?

Саша Іўкін – цяпер мой новы знаёмы. А жаве ён тут у Ізгародзішчы, у самай канцавой хаце, так што могількі – ледзь не на двары. Суседства, не кажы, вусцішнае. Ездзіў хлопец на работу кожны раз на сваёй новенькай «Яве» аж у Чашнікі, у пажарную часць. Ды толькі нешта вось надумаўся ды звольніўся адтуль.

– Навошта? – пытаюся.

– Ат, – адмахваецца, – трэба дома бацькам па гаспадарцы дапамагаць... Ты, зрэшты, касіць любіш?

– Не-а, шчыра прызнаюся, але сорамна крыху: як-ніяк вясковы хлопец...

– То, можа, не ўмееш? Вось прыезджай да нас на каналы, на сенакос – ураз навучышся.

На каналах працуе яго маці, Яніна Мікалаеўна, і пра сена дома не бядуць – сям'я вялікая, касцоў хапае, абы з'ехаліся. А Сашка – пры бацьках жыве, ясна, што памочнік пад нумарам першым. Ды толькі не тая сіла ўжо...

– Ён да вайны, – уздыхае Яніна Мікалаеўна, падпільнаваўшы, калі выйдзе сын на вуліцу, – горы звярнуць мог, а цяпер – не тое, я ж бачу. Малады пакуль, храбрыцца – пальца ў рот не кладзі. Пра нейкія там ільготы нават і слухаць не хоча. Няёмка яму. Ды ў нас саміх пакуль, дзякуй богу, усё ёсць, нічога лішняга не трэба. Вунь тэлефон правялі, і за гэта дзякуй. А толькі як спіць наш Сашка, – нечакана ўсхліпнула жанчына, – тады асцярожна яго будзі. Ён усё яшчэ на вайне...

Яны ўсё яшчэ на вайне, гэтыя вясёлыя, прыгожыя і статныя хлопцы, мае аднагодкі, нашы сучаснікі, што на шумных гарадскіх дыскатэках і ціхіх вясковых прысбах прыціскаюць да грудзей каханне сваё і шэпчаць яму на вуха гарачае, непаўторнае, вечнае. Яны ўсё яшчэ на вайне, гэтыя,

што, бывае, гойсаюць праз цёплыя летнія ночы на «Явах» ды «Іжах», будзячы палахлівых сонных старых.

Старыя па «сваёй» вайне наплакаліся, папераўспаміналі, і боль іх выпаў недзе на глыбіні душы даўнім горкім асадкам. Малады ж боль, у каго і зацураваўся, і не крывавіць ужо свежыя раны, але ўсё адно бурліць, бы тое маладое віно, недаючы спакою ўначы, то падымае хлапцоў на горныя афганскія скалы, то падкідвае ў забыццё міннымі выбухамі ці апякае маланкамі думак, бы трапнымі снайперскімі стрэламі. А яшчэ ён, боль гэты, ляжыць халодны, пасыпаны жоўтым жвірам і прыціснуты надмагільнымі гранітнымі плітамі, уладарна-спакойны, як сама памяць выплаканых вачэй.

Гартаю старонку за старонкай несамавітага «дэмбельскага» альбома і пільна прыглядаюся да кожнага хлапача твару. Сашавы баявыя сябры.

– Валодзька Перагінец, Яшка Шайцоў, а гэта наш механік Ібрагім, – называе ён адзін за адным яшчэ не паспеўшыя пажоўкнуць здымкі, дыміць і акуратна складае акуркі ў попельніцу.

А я не перастаю здзіўляцца гэтым, здаецца, не зусім ваенным фоткам, дзе хлопцы смяюцца, блазнуюць, дурэюць, зусім як і мы некалі ў сваім Падмаскоўі. Не магу паверыць, што некага з іх няма ўжо, да некага прыліпла трагічна непапулярнае ў маладосці слова «Інвалід». І ўсе, усе яны цяпер ветэраны. Божа, гэта ж не тыя сівыя, старыя – ля помнікаў, у Дзень Перамогі на ўрачыстых шэсцях і святочных салютах, гэта ж маладыя і прыгожыя. І мне цяпер становіцца сорамна перад гэтым альбомам за нашы, бліскучыя, дэмбельскія, ціснуты прыгожымі залатымі літарамі, сорамна за нашы дзікунскія завяздзёнкі, якія мы так дыпламатычна ахрысцілі «нестатутнымі ўзаемаадносінамі». Мы таўчом ваду ў ступе і працэджваем яе праз рэшата, абараняючы асабістыя амбіцыі ці гонар мундзіра, а ГЭТЫЯ, афганцы, моўчкі дакорліва ківаюць галовамі, бы дарослыя на блазоты дзяцей. Хіба я маю права вось зараз хаця б заікнуцца Сашу пра «сваю» армію, калі між намі цяпер ляжыць простая, крышачку выцвілая несамавітая яго баявая «хэбэшка», без адзінае дурацкае вышыўкі ці нашыўкі, толькі ордэн «Чырвонай Зоркі», толькі медаль «За адвагу», медаль юбілейны і значкі. Яшчэ аднаго медаля няма «Воіну-інтэрнацыяналісту ад удзячнага афганскага народа», ён чакае хлапца ў ваенкамаце.

Ордэнам «Чырвонай Зоркі» не ўшаноўваюць, на шчасце, юбіляраў, ды і прыжыццёва яго ўручаюць не так ужо часта. На «хэбэшку» Сашы Іўкіна лягла «Чырвоная Зорка» ўжо ў мірных Чашніках акурат пад час юбілею. Было хлопцу роўна дваццаць, калі дагнала яго з афганскай вайны не смернь, а ўзнагарода. Пашанцавала. Але ці не занадта жахліва, калі «ўшаноўваюць» дваццацігадовых юбіляраў баявымі ордэнамі?

– Сам ваенком уручаў, – задуменна ўсміхаецца хлопец, усё гэтак жа педантычна складваючы акуркі ў попельніцу.

Ён і не гаворыць пра тое раненне. Гаваркі, зычлівы, памяркоўны хлапец – гатовы расказаць мне пра што хочаш: пра сяброў па Афгану, пра аулы ля горных рэк і тамашняга селяніна, – горад службы – і гарачы, пад семдзесят градусаў, пясок, нават пра саміх душманаў, толькі не пра бальнічны ложак. Ды і мне, шануючы яго маладосць, прызнацца, зусім не хочацца ні распытваць пра тое, ні пісаць. І яшчэ адна ў нас «забароненая тэма» – яго подзвіг. Перасмыкнуліся нервова вусны, і ў адказ на маё настойлівае патрабаванне павісла ў сівым цыгарэтным дыме некалькі скупых слоў.

Тое было ў самым канцы службы. Ваявалі пад Чакчаранам. Дэмбеляў на баявыя заданні ўжо не бралі. Ён папрасіўся.

– Чаму?

– Не сядзець жа склаўшы рукі.

Вывелі кадону. Пад гару БМР (яго баявая машына размініравання) ісці не хацела. Перашкаджаў трал. Вырашыў адчапіць.

– Чаму?

– Іх бы ўсіх перабілі. Трэба было спяшацца.

– А медаль?

– Медаль яшчэ напачатку...

Усё. Большага ён не раскажа. Большае маглі б расказаць хіба далёкія афганскія горы і цясніны, ды і тыя адно – маўчаць, свята аберагаючы тямніцу суровае былі савецкага воіна-інтэрнацыяналіста, сціплага ў сваёй дзіўнай хлапчай цнатлівасці. А калі горы і гавораць, то часцей адзіночнымі бліскучымі снайперскімі языкамі ці гарачым дыханнем мінных выбухаў.

Суровая вайна зрабіла нашых афганцаў, абаронцаў нашых, настолькі сціплымі, што, па сутнасці, безабароннымі перад вайною іншай, «ціхай», на якой хоць і не страляюць, але гэксама бываюць ахвяры. Вайна гэта з бюракратызмам, коснасцю, чэрствасцю, папяровай валакітай.

Вяртаюцца хлопцы дадому і часта трапляюць пад прыцэл халоднага разліку. Зусім выпадкова даведаўся я пра тое, што звольніўся Саша Іўкін з пажарнае часці не толькі па ўласнай прыхамаці. Быу, аказваецца, канфлікт з кіраўніцтвам, адсюль, відаць, і гэты месяц, які хлапец павінен быў яшчэ адпрацоўваць пажарнікам. Быццам не выплаціў ён доўг свой агню і дыму там, у Афганістане. Саша пра тое нікому не скардзіцца. Не ў яго правілах некаму скардзіцца. Заўсёды сам за сябе прывык думаць. Даведаўся, паўтараю, выпадкова і, можа, нават не пісаў бы пра тое, каб не падліў масла ў агонь артыкул у газеце «Известия» – «Долг, который выплачивают бывшие воины-афганцы», артыкул пра яшчэ двух афганскіх Сашаў, што аддаўшы доўг інтэрнацыянальны, цяпер выплачваюць «доўг» ... за пакалечаную на Той вайне тэхніку. Сума падлічана з зайздроснай дакладнасцю – да васьмідзесяці васьмі копеек. Каментарыі тут, ясна, непатрэбны. А вось вывады...

«К воинам-интернационалистам... применяется принцип рентабельности с точностью до восьмидесяти восьми копеек. Огромный экономический эффект, – іранізуе газета. – Но какое отношение этот эффект и эта бухгалтерия имеют к гуманизму, милосердию и нравственности – даже паллах не знает».

Дык, можа, варта і нам запытацца, які эканамічны ці юрыдычны «эфект» дала ў дзеным ввпадку адпрацоўка хлапцом-афганцам вызначанага законам месяца? Хіба такой «кампенсацияй» павінны мы былі сёння заплаціць Яніне Мікалаеўне Іўкінай за тое, што два бясконцыя гады чакала з афганскай вайчы не сына, а казённага «газіка»? Тады ж, улетку восемдзсят пятага, калі Ізгародзішча хавала Сашу Валасача, тады ў яе, бадай, на двары стаялі «газікі», было многа начальства. Увосень пайшоў на вайну яе Саша.

Такое жыццё. Спагадлівасць і нераўнадушша падчас уступаюць у юрыдычную супярэчлівасць з цыркулярамі і інструкцыямі, і тады «трацейскім судзёй» становіцца толькі адно наша сумленне.

Яніна Мікалаеўна выйшла праводзіць нас на вуліцу і, калі ўжо паселі на матацыкл, зычліва нагадала сыну:

– Саша, паціху едзь.

Мы асцярожна выехалі за вясковую ваколіцу і – шукай ветру ў чыстым полі.

Ды хіба можа цяпер Саша «паціху»? Гэта азначала б – капітуляцыя! – паплесціся ў хвасце ўласнага лёсу, прымхлівага і падчас ненадзейнага, і тады, хто ведае, куды, паслухмяны, зойдзеш, скарыўшыся яго волі?

Ён не прывык слухацца разважлівай асцярожнасці, бо ён прывык слухацца толькі свайго сэрца і лічыць яго частыя, моцныя ўдары: тук-тук-тук-тук, бы міна з гадзіннікавым механізмам, нават тады, калі калоцяцца неслухі-рукі, як было Там заўсёды, калі мінашукальнік падаваў трывожныя сігналы. Хто сказаў, што не бывае страшна – плюньце яму ў вочы! Проста ёсць яшчэ і над страхам нейкае сваё «але». Зрэшты, ці не адчайнасць выратавала хлопца і там, ў далёкіх гарах?

Вецер свістаў цяпер насустрач сотням!.. Глупства, я не маю такога права – напісаць «сотнямі куль», бо я гэтага не ведаю. Так, седзячы цяпер за шырокай спінай «афганскага» хлопца, я, вядома, адчуваў сябе каралём і сапраўды стараўся ўявіць тую чужую і невядомую вайну, правесці нейкія паралелі. Дарэмна. Нічога не атрымлівалася. І толькі адно магу сказаць пад слова гонару. Ляцець навыперадкі з ветрам было мне аніколучкі не страшна. Была цвёрдая ўпэўнінасць, што гэты адчайны, моцны хлапец зробіць усё менавіта так, як яно і трэба, як яно і будзе лепей.

Кастрычнік – усё ж, не падыходзячы месяц для язды на матацыкле. У Чашкіках падаю Сашу на развітанне халодную руку.

– Замёрз усё-такі, – дакорліва ківае хлапец.

Зусім як старэйшы, падумаў я і ўсміхнуўся. Але ж ён і сапраўды стаў для мяне цяпер намнога старэйшым, мой дваццацігадовы франтавік і ветхэран...

У. Міхно